

DOI: <https://doi.org/10.36719/3005-3137/11/58-64>

Vüsalə Nəbisoy

Oxbridge Academy

AMEA Z.Bünyadov adına Şərqşünaslıq İnstitutu

Bakı, Azərbaycan

<https://orcid.org/0009-0006-9184-0380>

vusalanabisoy@gmail.com

Postmodernizmin dil və ironiya vasitəsilə tənqidinin Oğuz Atayın əsərlərində sosial və mədəni analizi

Xülasə

Bu tədqiqat Oğuz Atayın əsərlərində postmodernizmin dil və ironiya vasitəsilə necə ifadə olunduğunu dərinlən araşdırır. Müəllifin yaradıcılığı, xüsusilə “*Tutunamayanlar*” və “*Təhlükəli Oyunlar*” romanları, fərd və cəmiyyət arasındakı ziddiyyətləri dil oyunları, parodik ifadələr və sarkazm vasitəsilə təqdim edilir. Atay ənənəvi roman formalarını sarsıdaraq qeyri-xətti strukturlar, mətnlərarası əlaqələr və fərqli üslub qatları tətbiq edir ki, bu da oxucunu fəal iştirakçıya çevirərək məna axtarışına cəlb edir. Tədqiqatda Atayın dilə yanaşması və postmodern texnikaları, fərdi və sosial problemlərin tənqidində əsas vasitələr kimi dəyərləndirilir. Müəllif dilin yalnız ünsiyyət vasitəsi olmadığını, həm də fərdi kimlik axtarışları, sosial yadlaşma və mədəni parçalanmaların açıqlandığı oyun sahəsi olduğunu göstərir. Dil oyunları, daxili monoloqlar, dialoqlar və parodik üslub vasitəsilə Atay həm fərdi, həm də kollektiv böhranları əks etdirir. Oxucu bu vasitələrlə cəmiyyətin riyakarlığını, dəyərlərin sabit olmamasını və dilin məhdudiyyətlərini müşahidə edir. Əsərlərdə ironiya və sarkazm tənqidi alət kimi geniş istifadə olunur; bunlar cəmiyyətin və sosial qurumların ziddiyyətlərini, bürokratik formalizmi və modernləşmə proseslərinin yaratdığı gərginlikləri açıq şəkildə ifşa edir. Atayın yaradıcılığı yalnız ədəbi eksperiment və dil oyunu ilə məhdudlaşmır, həm də oxucuya sosial, mədəni və fəlsəfi analizlər təqdim edir. Bu xülasə göstərir ki, Atayın əsərlərində postmodern dil, ironiya və sarkazm vasitəsilə fərdi və ictimai problemlərin tənqidi, həm estetik, həm də düşüncəyə sövq edən bir üslubda həyata keçirilir.

Açar sözlər: *Oğuz Atay, postmodernizm, ironiya, dil oyunları, sosial və mədəni tənqid, fərdi kimlik, modernləşmə, ədəbi texnika*

Vusala Nabisoy

Oxbridge Academy

ANAS Oriental Studies named after Z. Bünyadov

Baku, Azerbaijan

<https://orcid.org/0009-0006-9184-0380>

vusalanabisoy@gmail.com

A social and cultural analysis of postmodernism's critique through language and irony in the works of Oğuz Atay

Abstract

This study deeply examines how postmodernism is expressed through language and irony in the works of Oğuz Atay. The author's oeuvre, particularly the novels “*Tutunamayanlar*” and

"*Tehlikeli Oyunlar*", presents the conflicts between the individual and society through language play, parodic expressions, and sarcasm. Atay disrupts traditional novel forms by employing nonlinear structures, intertextual relationships, and multiple stylistic layers, which engage the reader as an active participant in the search for meaning. The study evaluates Atay's approach to language and postmodern techniques as key tools in critiquing individual and social problems. The author demonstrates that language is not only a means of communication but also a field where individual identity searches, social alienation, and cultural fragmentation are revealed. Through language play, internal monologues, dialogues, and parodic style, Atay reflects both personal and collective crises. These devices allow the reader to observe societal hypocrisy, the instability of values, and the limitations of language. Irony and sarcasm are widely used as critical instruments in his works, exposing the contradictions of society and social institutions, bureaucratic formalism, and the tensions created by modernization processes. Atay's creativity is not limited to literary experimentation and language play; it also provides the reader with social, cultural, and philosophical analysis. This summary shows that in Atay's works, postmodern language, irony, and sarcasm critique individual and societal problems in a style that is both aesthetically engaging and intellectually stimulating.

Keywords: *Oğuz Atay, postmodernism, irony, language games, social and cultural critique, individual identity, modernization, literary technique*

Giriş

Müasir türk ədəbiyyatında mühüm yer tutan Oğuz Atay postmodernizm anlayışı çərçivəsində dil və ironiya vasitəsilə fərdi və ictimai problemləri dərin bir şəkildə analiz etmişdir. Onun yaradıcılığı ənənəvi roman anlayışlarını sarsıdan, mətnlərarası əlaqələrə və qeyri-xətti strukturlara əsaslanan yeni üslub xüsusiyyətləri ilə seçilir. Xüsusilə, "Tutunamayanlar" və "Tehlikeli Oyunlar" kimi romanları postmodernist texnikalar və dil oyunları vasitəsilə oxucunu fəal iştirakçıya çevirərək modernləşmə və sosial dəyişikliklərin yaratdığı böhranları təsvir edir.

Bu tədqiqat Oğuz Atayın əsərlərində postmodernizmin dil və ironiya ilə necə ifadə olunduğunu, bu vasitələrdən istifadə edərək cəmiyyətə və mədəni dəyərlərə yönəlik tənqidini araşdırmağı hədəfləyir. Atayın əsərlərində dilin yalnız ünsiyyət vasitəsi deyil, eyni zamanda ictimai və psixoloji problemlərin açıqlandığı bir oyun sahəsi olduğu vurğulanır. Müəllifin dili istifadə edərək yaratdığı çoxqatlı məna dünyası, fərdi kimlik və sosial struktur arasındakı ziddiyyətləri ortaya çıxarır.

Tədqiqatın məqsədi Atayın postmodern üslubunun əsas elementlərini araşdıraraq onun cəmiyyət və fərd arasındakı gərginlikləri necə ifadə etdiyini göstərməkdir. Əsərlərində yer alan ironiya və sarkazm dilin tənqidi gücünü artırmaqla yanaşı oxucunu mətnin mənasını açmağa və sosial problemləri fərqli perspektivlərdən qiymətləndirməyə sövq edir. Bu çərçivədə Atayın əsərlərinin yalnız estetik deyil, eyni zamanda fəlsəfi və sosioloji dəyərlərə malik olduğu iddia edilir.

Bu araşdırma postmodernizmin nəzəri çərçivəsi və Oğuz Atayın dil oyunları üzərində qurulmuş ədəbi texnikalarını analiz edərək oxucuya müəllifin sosial və mədəni tənqidini anlamaq üçün yeni bir baxış bucağı təqdim etməyi hədəfləyir. Bundan əlavə, əsərlərdəki ironiya və dilin parçalanmış strukturu, fərdlərin sosial rolları və kimlik axtarışları ilə əlaqələndirilərək incələniləcəkdir.

Tədqiqat

Postmodernizmin nəzəri çərçivəsi. Postmodernizm modernizmin universal və sabit dəyərlər anlayışlarına qarşı tənqidi bir cavab olaraq ortaya çıxmışdır. Bu anlayış plüralist və nisbi yanaşmaları ön plana çəkərək modernizmin rasionallıq və obyektivlik kimi əsas prinsiplərini sorğulayır. Postmodernizmin əsas nəzəri çərçivəsi, xüsusilə, Jean-François Lyotard və Jean Baudrillard kimi nəzəriyyəçilərin fikirləri ilə formalaşmışdır.

Jean-François Lyotard postmodernizmi "meta-anlatıların sonu" kimi təsvir edir. O, modernizmin universal həqiqətlər və böyük anlatılar vasitəsilə dünyanı izah etməyə çalışdığını, lakin postmodern dövrdə bu anlatıların etibarlılığını itirdiyini iddia edir. Lyotard postmodernizmin bilik və həqiqət anlayışına yeni bir perspektiv gətirdiyini vurğulayaraq fərqli, kiçik və yerli anlatılara üstünlük verildiyini bildirir. Bu yanaşma Oğuz Atayın əsərlərində də özünü göstərir. Atay dil oyunları və metaforalar vasitəsilə ənənəvi anlatıların sarsıldığını nümayiş etdirir və oxucunu məna axtarışında aktiv iştirakçıya çevirir (Lindsay, 1991, s.33).

Jean Baudrillard isə postmodernizmin əsasını simulyasiya və hiper-reallıq anlayışları ilə izah edir. Baudrillarda görə, postmodern dövrdə reallıq yerini simulyasiya edilmiş surətlərə və obrazlara buraxmışdır. Bu nəzəriyyə Oğuz Atayın əsərlərində fərdlərin reallıqla olan münasibətinin necə dəyişdiyini və sosial strukturların necə təhrif olunduğunu izah etmək üçün istifadə edilə bilər. Xüsusilə, "Tutunamayanlar" romanında gerçək və simvolik dünya arasındakı sərhədlər bulanıqlaşır və fərd özünü tapmaqda çətinlik çəkir. Bu yanaşma postmodernizmin əsas xüsusiyyətlərini vurğulayaraq, Atayın yaradıcılığında sosial və psixoloji yadlaşmanın təsvirini gücləndirir (Baudrillard, 1983, s.11).

Postmodernizmin nəzəri çərçivəsi, həmçinin, mətnlərarası əlaqələr, ironiya, qeyri-xətti strukturlar və dil oyunları kimi üslub və texnikaları əhatə edir. Bu yanaşmalar fərdin kimlik axtarışı, sosial yadlaşma və modernləşmə problemlərini ədəbi və fəlsəfi səviyyədə araşdırmağa imkan verir. Atayın əsərlərində bu xüsusiyyətlər geniş şəkildə tətbiq edilir və oxucuya mətnin strukturunu yenidən qurmaq imkanı verilir.

Oğuz Atayın Yaradıcılığında Dil Oyunları. Oğuz Atay dil üzərində apardığı eksperimentlərlə postmodernizmin əsas prinsiplərini tətbiq etmiş və bu vasitə ilə fərd-cəmiyyət münasibətlərini sorğulamışdır. Onun əsərlərində dil yalnız bir ünsiyyət vasitəsi kimi deyil, həm də struktur və məzmun səviyyəsində sosial tənqid aləti kimi çıxış edir. Atay dil vasitəsilə həm fərdi, həm də kollektiv kimlik problemlərini araşdırır (Akay, 2002, s.8).

Oğuz Atay sözlər və fikirlərlə oynayır. Bu üsul ona absurdluq və mənasızlıq hissi yaratmaqla, öz üslubunu daha güclü təqdim etmək imkanı verir. Atay ciddi düşüncələrin ağırlığını azaltmaq üçün tez-tez zarafatlardan və yumordan istifadə edir. Zarafat və ironiya böyükklərin dünyasına qarşı tənqidi bir mövqe sərgiləmək və uşaqlığın saf dünyasına sığınmaq üçün əsas vasitədir.

Atayın romanlarındakı dil müxtəlif səslərdən və üst-üstə yığılmış fərqli üslub qatlarından ibarətdir. Bu xüsusiyyət, xüsusilə, "Tutunamayanlar" romanında aydın şəkildə görünür. Onun dili toplumun müxtəlif təbəqələrinə təsir etmiş və ictimai məna qazanmış ifadə və üslubları özündə birləşdirir. Atay dilində populyar üslublar — sentimental sevgi romanlarının, melodramların, kövrək mahnıların, türk tangolarının və həzin ölüm elanlarının dili öz yerini tapır (Atay, 2014, s.71).

"Tutunamayanlar" romanında Oğuz Atay qəhrəman Selim Işıqın məktublarında və Turgut Özbenin daxili dialoqlarında dilin necə parçalandığını göstərir. Məsələn, Selim yazır: "Həyat bir oyundur, amma bu oyunda qaydalar hər zaman dəyişir". Bu cümlə, dilin qeyri-müəyyənliliyini və

cəmiyyətin ziddiyyətlərini göstərir. Başqa bir nümunədə Turgut deyir: "Mənə qalan yalnız cümlələrdir. Cümlələr arasında boğuluram". Bu ifadə dilin insanın daxili böhranlarını əks etdirdiyini vurğulayır.

"Tutunamayanlar" romanında Atay ənənəvi nəsr formasını qıraraq, dilin strukturlarını parçalayır və oxucunu aktiv iştirakçıya çevirir. Romanda qəhrəmanların daxili monoloqları, tez-tez özləri ilə və ya qeyri-müəyyən mənbələrlə apardıqları dialoqlar vasitəsilə təqdim edilir. Məsələn, Selim Işıkın məktublarında və Turgut Özbenin düşüncələrində dil parçalanmış və ziddiyyətli bir quruluşda təqdim olunur. Bu üsul fərdin öz daxili dünyasını ifadə etməkdə yaşadığı çətinlikləri vurğulayır (Karaca, 2018, s.74).

Bundan əlavə, Atay dilinə rəsmi üslub, bayram çıxışları, orta məktəb dərslilərindən götürülmüş şablon ifadələr və ensiklopedik bir elm dili daxil edərək ironik bir harmoniya yaradır. Atay, həmçinin, müasir elmi diskursdan və Qərb təqlidindən doğan inkişafçı dilləri də əsərlərində canlandırır. 1980-ci illərdə Türkiyə mədəniyyətinə təsir etmiş müxtəlif müxalif dilləri — arabesk ifadələri, marjinal üslubları və psixoloji analizlərə əsaslanan ciddiliyi də bu strukturda təqdim edir.

Atay bəzən yarım səhifəlik uzun cümlələr qurur. Onun üslubu qara yumora yaxınlaşaraq oxucunun diqqətini cəlb etməyə və məna tapmağa sövq edir. Digər tərəfdən, qısa və təsirli cümlələrlə də hadisələrin emosional təsirini artırır. Atay məzmun və üslub baxımından dərin, lakin oxunaqlı bir üslub yaratmaq üçün lazım olan sözləri ustalıqla seçir. Bu texnika onun oxucularını həm güldürmək, həm düşündürmək, həm də fəal şəkildə məna yaratmağa cəlb etmək üçün əsas vasitədir (Sakallı, 2011, s.1658).

Atayın istifadə etdiyi dil oyunları mətnin çoxqatlılığını gücləndirir və oxucunu məna axtarışında aktiv iştirakçıya çevirir. O, mətnlərarası əlaqələr, söz oyunları və sarkazm vasitəsilə fərdi və sosial problemləri ironiya ilə təqdim edir. Dilin məhdudiyyətləri və onun sosial quruluşlar tərəfindən necə formalaşdırıldığı romanın əsas mövzusunə çevrilir. Bu yanaşma oxucuya mətnin quruluşunu və mənasını açmaq üçün fərqli yollar təqdim edir.

Atay "Təhlükəli Oyunlar" əsərində isə dil oyunlarını daha mürəkkəb bir formada istifadə edir. Əsərdə qəhrəmanın monoloqları və dialoqları vasitəsilə dilin simvolik və psixoloji funksiyaları araşdırılır. Hüsəmettin Tambay obrazı vasitəsilə sosial və mədəni kodlar tənqid edilir və dilin sosial münasibətlərdəki rolu ironik şəkildə ifşa edilir. Atay dilin simvolik gücünü ortaya qoyaraq onun həm tənqidi, həm də yaradıcı funksiyasını vurğulayır. "Təhlükəli Oyunlar" romanında isə Hüsəmettin Tambay deyir: "Mənim sözlərim çox şey deyir, amma heç nə demir." Bu cümlə bürokratik və rəsmi dillərin boşluğunu və məzmunusuzluğunu ifşa edir (Şahin, 2010, s.23).

Bu dil oyunları Atayın oxucunu mətnin mənasını açmaq üçün aktiv bir iştirakçıya çevirdiyini göstərir. Beləliklə, Atayın yaradıcılığı yalnız formal təcrübələrdən ibarət deyil, həm də sosial və mədəni problemləri dərinlənən araşdıran fəlsəfi və psixoloji bir tədqiqat kimi qəbul edilə bilər.

İroniya və Sarkazmın Sosial Tənqiddəki Rolu. Oğuz Atayın yaradıcılığında ironiya və sarkazm sosial, siyasi və psixoloji problemlərin tənqidi üçün güclü vasitələrdir. Atay ironiyanı cəmiyyətin riyakarlığını, fərdi və kollektiv ziddiyyətləri açmaq üçün istifadə edir. Onun əsərlərində ironiya və sarkazm həm ciddi, həm də əyləndirici təsir yaradır.

Məsələn, "Tutunamayanlar" romanında Selim Işık deyir: "Həyat bir oyundur, amma qaydalar hər zaman dəyişir." Bu cümlə həyatın qeyri-müəyyənliyini və qaydalarının pozulmasını vurğulayır. Atay bu ifadə ilə cəmiyyətin sabitlik iddialarını tənqid edir və fərdlərin psixoloji durumlarını açıq şəkildə təsvir edir (Odacı, 2009, s.605).

Atay romanını ziddiyyətlər üzərində qurub. Bu ziddiyyətlər insanın doğulması ilə başlayır və

fərdin daxili aləmindən xarici aləmə, ailədən cəmiyyətə genişlənərək davam edir. Köhnə və yeni dillərdən istifadə də fərdin uşaqlıqda yaşadığı ziddiyyətlərdən biri kimi romanda öz yerini tapır: “Məktəbdə öyrəndiyim ilk faktlardan biri, sonradan baba olan atamın məni məktəbə yox, səhvən okula göndərməsi oldu. Qarşımıza alfabə adlı anlaşılmaz bir kitab qoydular. Atam da ona elifbə deyirdi. “Məktəbi atamla barışdırmaq imkanı yox idi” (Atay, 2014, s.74). Bu səhifələrdə fərdin dil üzərində yaşadığı konfliktlər köhnə və yeni dəyərlərin gərginliyi ilə vurğulanır. Atay şəxsiyyətin qurulmasında fərdin qarşılaşdığı mədəni və dil uyğunsuzluqlarını tənqid edir.

Atay bürokratik dilin soğuk və katı yapısını eleştirerek oyunbaz bir yaklaşımla yeniden şekillendirir: “Ekselansları tarafından neşredilen ferman gereğince, tebaamızın tümüyle itaatkâr bir tavır sergilemesi müteşekkirene temennimizdir.”

Romanın “Dün, bu gün, sabah” adlı bölümü Səlim Işık və Süleyman Kargının birgə istehsalıdır. Bu hissədə Səlim “Mahnılar” adlı misralarında bəzən metrik və qafiyəli dildən istifadə edir, bəzən də 1940-cı illərdə ortaya çıxan sərbəst şeir hərəkətinə müraciət edir. “Birinci mahnıda Səlimin anadan olması (1936) və ailə dairəsi heca vəznə ilə ifadə edilir. İkinci nəğmədə heca vəznə tərki edilmişdir; Nazim Hikmət üslubu mənimsənir. “Mövzu “Cümhuriyyət uşağı” ilə bağlı satiradır” (Eagleton, 1999, s.11).

“Tutunamayanlar”da olduğu kimi “Təhlükəli oyunlar”da da Oğuz Atay canlı dildən ustalıqla istifadə edir. Mətni əvvəldən axıra qədər əhatə edən Osmanlı parodiyaları dövrün Öztürkçə fikri dilinə qarşı bir mövqe nümayiş etdirir. Bu dil anlayışı qeyri-ortodoksdur; Tutulmaz, budaqdan budağa tullanır, son dərəcə dinamik və həvəsli bir quruluşa malikdir. Əvvəla, bu, oynaq bir dildir. O, nəfəs alan canlı orqanizm kimi fəaliyyət göstərir və müəllifin daxili dünyasının enerjisini, canlılığını, elektrik enerjisini əks etdirir. Atay köhnəlmiş dilin təmtəraqlı və ağır ifadələrini satirikləşdirərək yumoristik bir mənə oluşturmur: “İşbu vesile ile efendimizin iltifatlarına mazhar olmayı temenni eylerim. Fakirhanelerini teşrif ederlerse kemal-i memnuniyetle ağırlanacaklarını arz ederim” (Atay, 2014, s.86).

Hüsaməttin Albay (Tambay) obrazının nitqində ironiya və sarkazm, Tehlikeli Oyunlar romanında bürokratik düşüncə tərzinin boşluğunu və mexaniki xarakterini ifşa edən əsas üslubi vasitələrdən biri kimi çıxış edir. Xüsusilə Hikmətlə qurulan dialoqlarda Albayın “Saçmalama Hikmet. Kitapları getirdim” ifadəsi (Atay, 2015, s. 22) zahirdə ciddi və nizam-intizamlı bir ton daşısa da, kontekst daxilində ironik mənə qazanır; çünki bu “ciddiyyət” real situasiya ilə uyğunlaşmır və beləliklə formal avtoritetin məntiqsizliyini üzə çıxarır. Eyni şəkildə, Hikmətin “siz də bana təğmənim dersiniz” kimi replikalarına qarşılıq yaranan diskurs (Atay, 2015, s. 29) qarşılıqlı sarkastik münasibət müstəvisində inkişaf edir və hərbi-bürokratik terminologiyanın gündəlik həyatın absurd bir simulyasiyasına çevrildiyini göstərir. Bu nitq strategiyası, Baxtinin “ikili səslə diskurs” anlayışı ilə uyğun şəkildə, həm rəsmi dilin təqlidini, həm də onun eyni anda lağ obyektinə çevrilməsini təmin edir.

Romanın dilində qısaldılmış rəsmi yazışmalardan arxaik tərcümə dilinə, ensiklopediya üslubundan qəzet reklamlarına qədər geniş bir sahədə parodiyalarla toxunmuşdur. Ən çox diqqət çəkən dil istifadələri Atayın “Tutunamayanlar”da olduğu kimi Osmanlı türkcəsindəki yaradıcılıq parodik pyeslərindədir. Romanın ən böyük estetik sərvətlərindən biri onun köhnə dil və ədəbiyyata parodiyalarıdır. Bu bölmələr təkcə əyləncəli və yumoristik mətnləri təqdim etmir; Eyni zamanda qədim ədəbiyyatda və qədim dillərdə bilik və möhkəm infrastrukturun izlərini daşıyır. Bu epizodlarda Atay yumor istedadını nümayiş etdirir və özünün oynaq, bir qədər də nadinc xasiyyətini ortaya qoyur.

Bu parodiyalar həm dilin strukturunun, həm də sosial dəyişikliklərin incə tənqidini təqdim edir. Atay əski dilin ciddiliyini, rəsmiliyini pozan yumoristik yanaşmaları ilə dilə sönüklüyünə qarşı canlılıq, dinamizm gətirir. Beləliklə, dil romanda sadəcə ifadə vasitəsi olmaqdan kənara çıxır və özlüyündə oyun meydanına çevrilir.

Atayın ironiya və sarkazmdan istifadəsi fərdi böhranların və sosial problemlərin dərinliyini vurğulamaqla yanaşı, oxucunu həm düşündürür, həm də gülməyə vadar edir. Onun qəhrəmanları həyatın mənasızlığı və dəyərlərin sabit olmaması ilə üzləşərək, dil vasitəsilə bu vəziyyəti absurd və kəskin ifadələrlə təqdim edirlər. Məsələn, "Tutunamayanlar"da Selim yazır: "Dünyada hər kəs öz yerini tapmağa çalışır, amma mən hələ də yerimdə ilişib qalmışam." Bu cümlə, fərdi itki və mənasızlıq hissini ironiya ilə vurğulayır (Ecevit, 2001, s.28).

Sarkazm Atayın dilində daha kəskin tənqidlər üçün istifadə edilir. "Tehlikeli Oyunlar"da qəhrəmanın monoloqları cəmiyyətin dəyərlərini, bürokratik formalizmi və fərdlərin özlərini cəmiyyətə uyğunlaşdırmaq üçün verdikləri kompromisləri açıq şəkildə ələ salır.

Sosial və Mədəni Problemlərin Analizi. Oğuz Atayın yaradıcılığı sosial və mədəni problemləri dərin bir analizlə araşdırır. Onun əsərləri, xüsusilə, modernləşmə və ənənə arasındakı ziddiyyətlərə, fərdi və ictimai böhranlara fokuslanır. Atay fərdlərin cəmiyyət tərəfindən formalaşdırılan dəyərlərlə və gözləntilərlə mübarizəsini təsvir edir.

"Tutunamayanlar" romanında cəmiyyətin standartlarına uyğunlaşa bilməyən fərdlər üzərində qurulmuş hekayə, modernləşmə və ənənə arasındakı münaqişəni simvollaşdırır. Selim Işık obrazı vasitəsilə Atay fərdin öz yerini tapa bilməməsini, sosial gözləntilərə qarşı mübarizəsini və nəticədə psixoloji çöküşünü təsvir edir. Selimin intiharı, bu ziddiyyətlərin yaratdığı çıxılmaz vəziyyətin ən güclü ifadələrindən biridir [Ertuğrul, 2003, s.90].

"Tehlikeli Oyunlar" romanında isə fərdi və ictimai problemlər daha mürəkkəb şəkildə təsvir edilir. Hüsəmettin Tambay obrazı vasitəsilə Atay müasir həyatın yaratdığı sosial rolların saxtılığını ifşa edir. Tambaynin dialoqları cəmiyyətin riyakar quruluşunu və fərdin bu quruluşa adaptasiya etməkdə çəkdiyi əziyyətləri vurğulayır.

Atay əsərlərində modernləşmə və inkişaf adı altında fərdlərin məcburi şəkildə ənənəvi dəyərlərdən uzaqlaşdırılmasını da tənqid edir. O, bu prosesin yaratdığı boşluqları və yadlaşmanı ironiya və sarkazmla təsvir edir. "Tutunamayanlar"da romantik və melodramatik dilin istifadəsi, populyar mədəniyyətin insan düşüncəsinə təsirini ifşa etmək üçün istifadə edilən bir vasitədir.

Mədəni problemlərin tənqidi Atayın əsərlərində çoxşaxəli dillərlə ifadə olunur. Məsələn, bürokratik dildəki rəsmi tonun ironik istifadəsi cəmiyyətin mexaniki quruluşunu vurğulayır. Eyni zamanda, fərdlərin daxili monoloqları vasitəsilə sosial dəyərlər və normativ təzyiqlər sorgulanır.

Nəticə

Oğuz Atayın yaradıcılığı postmodernizmin dil, ironiya və sarkazm vasitəsilə sosial və mədəni problemlərə tənqidi yanaşmasını ustalıqla təqdim edir. Atay fərdlərin modernləşmə və ənənə arasında qaldıqları ziddiyyətləri, psixoloji və sosial yadlaşmalarını dərin analiz edir. Onun əsərləri fərdlərin cəmiyyətə adaptasiya problemlərini, daxili böhranlarını və kimlik axtarışlarını dil oyunları və mətnlərarası əlaqələrlə təsvir edərək oxucunu aktiv düşünməyə və iştirak etməyə təşviq edir.

Bu tədqiqat göstərdi ki, Oğuz Atay postmodernizmin əsas prinsiplərindən istifadə edərək fərdlərin və cəmiyyətin qarşılaşdığı böhranları ədəbi müstəvidə yenidən qurur. Dil oyunları və ironiya vasitəsilə Atay, sosial və mədəni tənqidləri daha təsirli və düşündürücü şəkildə çatdırır.

Onun əsərləri, fərdlərin kimlik və mənalı həyat axtarışını araşdıraraq, oxucunu həm fərdi, həm də kollektiv problemləri yenidən dəyərləndirməyə təşviq edir.

Bu tədqiqatın nəticələri göstərir ki, Oğuz Atay əsərlərində postmodernizmin dil və ironiya vasitəsilə həyata keçirdiyi tənqidi yanaşma fərdi və sosial problemləri dərin bir şəkildə araşdırır. Onun romanları, xüsusilə, "Tutunamayanlar" və "Tehlikeli Oyunlar" fərdlərin sosial strukturlar və mədəni təzyiqlərlə mübarizəsini təsvir edərək oxucunu fəal iştirakçıya çevirir.

Atayın dil oyunları və qeyri-xətti narrativ quruluşu, fərdi kimlik böhranlarını və modernləşmə prosesinin yaratdığı ziddiyyətləri ön plana çıxarır. Dilin parodik istifadəsi və ironiyanın gücü, oxucunu cəmiyyətin mövcud strukturlarını sorğulamağa və yeni mənalara axtarmağa təşviq edir.

Bu nəticələr Atayın yaradıcılığının yalnız ədəbi eksperimentlərlə məhdudlaşmadığını, eyni zamanda sosial və fəlsəfi analizlər təqdim etdiyini vurğulayır. Beləliklə, Oğuz Atayın əsərləri postmodernizmin əsas prinsiplərini əks etdirərək müasir türk ədəbiyyatında mühüm yer tutur.

Ədəbiyyat

1. Akay, A. (2002). Postmodern Görüntü. 2. Baskı, Bağlam Yayıncılık.
2. Atay, O. (2015). Tehlikeli Oyunlar. İletişim Yayınları.
3. Atay, O. (2014). Tutunamayanlar. 66. Baskı, İletişim Yayınları.
4. Baudrillard, J. (1983). "The Precession of Simulacra." New York.
5. Eagleton, Terry. (1999). Postmodernizmin Yanılsamaları. Çev. Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları.
6. Ecevit, Yıldız. (2001). Türk Romanında Postmodernist Açılımlar. İletişim Yayınları
7. Ertuğrul, K. (2003). "Türkiye Modernleşmesinde Toplumsal ve Bireysel Özerklik Sorunu: Oğuz Atay ve Orhan Pamuk'la Birlikte Düşünmek." Doğu Batı, vol. 1, no. 22, pp. 89–105.
8. Karaca, M. S. (2018). "Selim Zamansız İroni: Atay ve Rorty." Birikim Dergisi, no. 345–346, pp. 74.
9. Lindsay, Claire. (1991). "Lyotard and the Postmodern Body." L'esprit Créateur, vol. 31, no. 1, pp. 33–47.
10. Odacı, S. (2009). "Ulysses ve Tutunamayanlar'da Bilinç Akışı Tekniği." Turkish Studies, vol. 4, no. 1, pp. 605–684.
11. Sakallı, F. (2011). "Tutunamayanların Hikayeleri 'Korkuyu Beklerken'." Turkish Studies, vol. 6, no. 1, pp. 1658–1669.
12. Şahin, V. (2010). "Oğuz Atay'ın Anlatılarında Ben, Öteki ve Benlik." Türk Dili, no. 697, pp. 23–31.
13. Şahin, V. (2013). "Oğuz Atay'ın Romanlarında Toplumsal Yabancılaşma." Turkish Studies, vol. 8, no. 9, pp. 2313–2322

Daxil oldu: 04.03.2026

Qəbul edildi: 26.06.2026